

21.10.2019

POL-2018-41886

Voimassaoloaika

1.11.2019 - 31.10.2024

Säädösperuste

Laki poliisin hallinnosta (110/1992) 4 §

Laki rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden
sovittelusta (1015/2005)

Kumoaa

POL-2018-41886, 17.12.2018 Rikoksen uhrin
ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu

Kohderyhmät

Poliisi

Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu

Sisällys

1 Yleistä	3
1.1 Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista	3
2 Poliisin rooli rikoksen uhrin ohjaamisessa ja rikosasioiden sovittelussa sekä niihin liittyvässä yhteistyössä	3
2.1 Rikoksen uhrin kohtaaminen ja ohjaaminen.....	4
2.2 Rikoksesta epäillyn kohtaaminen ja ohjaaminen sekä esitutkintaperiaatteet.....	5
2.3 Asianomistajan avustaminen.....	5
2.4 Asianomistajan tukeminen.....	6
2.5 Edunvalvojan määrääminen esitutkinnan aikana	7
2.6 Asianomistajan suojelutarve.....	8
3 Auttavat tahot.....	11
3.1 Tukihenkilön (RIKU -tukihenkilö, ROL -tukihenkilö, kuulusteltavaa tukeva henkilö) henkilötietojen kirjaaminen esitutkinnassa	11
3.2 Suostumus auttavien tahojen toimiin.....	11
4 Rikosasioiden sovittelu.....	12
4.1 Sovittelussa käsiteltävät asiat.....	13
4.2 Sovittelualoitteen tekeminen ja sovittelusta opastaminen	14
4.3 Suostumus sovitteluun	14
4.4 Sovittelu ja ennalta estävä toiminta	15
4.5 Sovittelu ja suppeassa esitutkinnassa ja sakkomenettelyssä käsiteltävät asiat.....	15
4.6 Sovittelumenettelystä	16
4.7 Sovittelun merkityksestä rikosprosessissa	17

4.8 Sovittelusta ilmoittaminen.....	18
5 Rikoksen uhrin ohjaamisen, rikosasioiden sovittelun ja edunvalvonta-asioiden vastuu- ja yhdyshenkilöt poliisilaitoksissa.....	18
6 Rikoksen uhrin ohjaamiseen, rikosasioiden sovitteluun ja edunvalvonta asioihin liittyvät käytänteet muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa sekä asioihin liittyvä ohjeistus	19
7 Poliisin henkilöstön työssä jaksaminen ja työnohjaus sekä posttrauma -työpajat	19

1 Yleistä

Rikosten ennalta estämisen ja selvittämisen sekä syyteharkintaan saattamisen ohessa poliisin tulee kiinnittää erityistä huomioita rikoksen uhrin, hänen läheistensä ja rikosasian todistajan asemaan sekä varmistaa osaltaan, että heitä ohjataan tarvittavien ja saatavilla olevien palveluiden piiriin. Poliisin tulee huomioida myös rikosasioiden sovittelun mahdollisuudet ja ohjata rikosten osapuolia sovitteluun, jossa heille tarjotaan mahdollisuus toistensa kohtaamiseen ja rikoksesta aiheutuneiden vahinkojen korvaamiseen.

Poliisin tulee olla aktiivinen, suunnitelmallinen ja tavoitteellinen rikoksen uhrin ohjaamisessa sekä sovitteluun ohjaamisessa. Toiminnassa tulee huomioida myös ennalta estävä toiminta uusintarikollisuuden torjumiseksi. Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu eivät ole rikoslaji- tai rikosnimikesidonnaisia, vaan ne tulee huomioida kaikissa rikosasioissa.

Rikoksen uhrin ohjaaminen ja rikosasioiden sovittelu eivät sulje toisiaan pois, vaan ne voivat toteutua rinnakkain.

1.1 Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista

Poliisin on annettava rikoksen uhrille Tietoa rikoksen uhrin oikeuksista - esite, joka on tulostettavissa ja tallennettavissa asianomistajan kuulustelupöytäkirjan liitelomakkeista. Poliisin tulee tehdä näistä toimenpiteistä asianmukaiset merkinnät asianomistajan kuulustelupöytäkirjaan.

2 Poliisin rooli rikoksen uhrin ohjaamisessa ja rikosasioiden sovittelussa sekä niihin liittyvässä yhteistyössä

Poliisi kohtaa työssään erilaisten rikosten kohteeksi joutuneita henkilöitä. Poliisihallitus pitää tärkeinä kaikkia niitä toimenpiteitä, joilla voidaan auttaa rikoksen uhria. Poliisin keskeisten tehtävien suorittamisen ohella, poliisin kaiken toiminnan tavoitteena tulee olla poliisitoiminnan laadun parantaminen, rikosten ennalta estäminen, väkivaltaan puuttuminen sekä rikoksen uhrin ohjaaminen auttavien tahojen palveluiden piiriin.

Esitutkinnassa on pyrittävä näkemään rikos ja sen syyt kokonaisvaltaisesti. Rikoksen syihin pyritään puutumaan nopeasti ja yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa. Yhteistyössä korostuu poliisin ennalta estävä toiminta ja Ankkuritoiminta sekä MARAK -toimintamalli. Viranomaisyhteistyön lisäksi huomioidaan apua ja tukea tarjoavat järjestöt.

Poliisin tulee rikoksen uhrin ohjaamisen yhteydessä ottaa huomioon kuhunkin asiaan liittyvä kokonaisuus. Poliisin pitää selvittää yhteistyössä muiden viranomaisten kanssa asiaan liittyvien henkilöiden historia niihin ongelmiin ja mahdollisiin rikoksiin liittyvissä asioissa, joiden osalta poliisi on ohjaamassa rikoksen uhria. Samalla poliisin tulee kiinnittää erityistä huomiota asiaan liittyvien lasten ja ikääntyneiden sekä erityisryhmiin kuuluvien henkilöiden asemaan.

Poliisin on tarvittaessa tehtävä lastensuojelulain (417/2007) 25 §:n mukainen lastensuojeluilmoitus tai sosiaalihuoltolain (1301/2015) 35 §:n mukainen yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi tai ikääntyneen väestön toimintakyvyn tukemisesta sekä iäkkäiden sosiaali- ja terveyspalveluista annetun lain (980/2012, *vanhuspalvelulaki*) 25 §:n mukainen yhteydenotto sosiaalihuoltoon tuen tarpeen arvioimiseksi. Näin poliisi varmistaa tarvittavan tuen ja avun saannin esimerkiksi mahdollisen kiireellisen sijoituksen, hoitotarpeen toteutumisen tai ensi- ja turvakotitarpeen osalta.

Avun piiriin ohjauksen rinnalla poliisin tulee arvioida ensisijaisesti niitä toimenpiteitä, jotka voidaan kohdistaa rikoksesta epäiltyyn. Tällä tarkoitetaan pakkokeinojen tehokasta käyttöä. Näin rikoksesta epäillylle osoitetaan selvästi, ettei hänen toimintansa ole sallittua. Lisäksi tulee pohtia muita poliisin ennalta estävän toiminnan keinoja ja suorittaa tarvittaessa uhka-arviointeja.

Rikoksen uhrin ohjaamiseen voi liittyä lähestymiskieltoasioita. Poliisihallitus on antanut lähestymiskieltoasioista erillisen ohjeen (POL-2018-26808). Lähestymiskieltoon liittyviä tietoja on ohjeen lisäksi poliisiin verkkosivuilla www.poliisi.fi (rikokset/lähestymiskielto).

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos (THL) ja auttavat tahot kokoavat toimintaan liittyvää tietoa poliisilaitoksittain ja julkaisevat vuosittain tilastoja ja muita tietoja. Poliisin tulee hyödyntää omien tilastotietojen lisäksi näitä tietoja sekä valtakunnallisesti että paikallisesti toiminnan kehittämisessä.

2.1 Rikoksen uhrin kohtaaminen ja ohjaaminen

Rikoksen ilmoitustilanteessa, kuulusteluissa sekä muissa tutkintatoimenpiteissä poliisin tulee huomioida rikoksen uhrin tilanne kokonaisvaltaisesti. Kaikessa kanssakäymisessä rikoksen uhrin kanssa tulee toimia objektiivisuuden lisäksi hienotunteisesti (sensitiivisesti). Tilanteessa tulee huomioida käytettävän tilan soveltuminen asian hoitamiseen. Lisäksi asianomistajan suojeluntarpeen arviointi tulee tehdä viimeistään kuulustelun yhteydessä.

Poliisilla on esitutkinnassa korostunut velvollisuus puolueettomuuteen. Poliisin rooli rikosasioissa on selvittää rikos ja sen olosuhteet, huomioiden kaikki seikat sekä puolesta että vastaan, ja dokumentoida ne mahdollisimman huolellisesti. Näin ollen rikostutkinnan turvaaminen ja rikoksen uhrin sensitiivinen kohtaaminen samassa asiassa voivat olla erittäin haastavia. Tämän vuoksi rikoksen uhrin tukihenkilö on tärkeässä asemassa avun ja tuen lisäksi myös poliisin ja tukihenkilön roolien eron ymmärtämisen kannalta. Tukihenkilönkin tulisi pystyä osaltaan tekemään rikoksen uhrille selkoa siitä, että poliisin tehtävänä on selvittää tapahtumaa ja rikoksen tunnusmerkistöön kuuluvia tosiseikkoja. Tukihenkilö keskustelelee, tukee ja kuuntelee rikoksen uhrin tuntemuksia ja auttaa tätä selviytymään rikosasian selvittämisestä. Poliisin on hyvä kysyä rikoksen uhrilta tämän tuntemuksia ja selkiyttää tarvittaessa, miksi joitain tiettyjä asioita ja kysymyksiä on jouduttu käsittelemään.

Poliisin tulee viranomaisten järjestämien palvelujen lisäksi välittää tietoa järjestöjen palveluista ja ohjata avun tarvitsijoita palvelujen käyttäjiksi. Esitutkintalain (805/2011) 4 luvun 18 §:n 1 momentin 1 kohdan mukaan asianomistajalle on annettava tietoa käytettävissä olevista auttavista tahoista ja tukipalveluista. Samalla tulee sopia mahdollisesta yhteystietojen välittämisestä näiden tukipalveluiden piiriin, jos asianomistaja antaa siihen suostumuksen. Tiedonvaihdossa on huomioitava asiakirjojen salassapito säännökset.

2.2 Rikoksesta epäillyn kohtaaminen ja ohjaaminen sekä esitutkintaperiaatteet

Esitutkintalain 4 luvun 2 §:n mukaan rikoksesta epäiltyä tulee esitutkinnassa kohdella syyttömänä syyttömyysolettaman mukaisesti. Esitutkintalain 4 luvun 3 §:ssä säädetyn itsekrimointisuojaan perusteella rikoksesta epäillyllä on oikeus olla myötävaikuttamatta sen rikoksen selvittämiseen, josta häntä epäillään. Nämä oikeudet ovat rikoksesta epäillyn näkökulmasta niin sanottuja vähimmäisoikeuksia, joista ei voida poiketa missään tilanteessa.

Esitutinnan tasapuolisuusperiaatteen mukaan esitutkinnassa on selvitettävä ja otettava huomioon sekä rikoksesta epäillyn puolesta että epäiltyä vastaan vaikuttavat seikat ja todisteet.

Esitutkintatoimenpiteet ja niitä aiheutuvat henkilön oikeuksiin puuttumisen on oltava puolustettavia suhteessa selvitettävään rikokseen, selvitettävän asian selvittämisenintressiin sekä toimenpiteen kohteena olevan henkilön ikään, terveyteen ja muihin vastaaviin häneen liittyviin seikkoihin ja muihin asiaan vaikuttaviin seikkoihin nähden. Tämä tarkoittaa, että poliisin tulee epäilty kohdatessaan osoittaa inhimillisyyttä ja kykyä kohdata ihminen riippumatta siitä, mistä teosta häntä epäillään.

Esitutkinnassa ei kenenkään oikeuksiin saa puuttua enempää kuin on välttämätöntä esitutinnan tarkoituksen saavuttamiseksi. Esitutkintatoimenpiteellä ei myöskään saa aiheuttaa kenellekään tarpeettomasti vahinkoa tai haittaa.

Rikoksesta epäillyn osalta huomioidaan ensisijaisesti esitutkinnassa selvitettävät asiat, mutta sen ohessa tulee huomioida myös ennalta estävän toiminnan vaikuttavuuden näkökulma. Rikoksesta epäillyn ohjaaminen auttavien tahojen ja sovittelun piiriin, tulee kuulua poliisin toimenpiteisiin. Rikoksesta epäillyn ohjaaminen ja hänen avunsaantinsa voi olla myös muiden asianosaisten ja heidän läheistensä etu, joten poliisi tulee toimia ennalta estävästi myös uusintarikollisuutta torjuen.

Kaikesta poliisin antamasta ohjeistuksesta ja ohjaamisesta tehdään asianmukaiset merkinnät esitutkinta-asiakirjoihin.

2.3 Asianomistajan avustaminen

Asianomistajalla on oikeus tietyissä tilanteissa saada oikeudenkäyntiavustaja, jonka kustannukset maksetaan valtion varoista. Tämä sääntely on oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, *myöhemmin ROL*), sen 2 luvun 1a §:ssä. Tuomioistuimien voi määrätä

asianomistajalle oikeudenkäyntiavustajan esitutkintaa, ja silloin kun asianomistajalla on vaatimuksia syyttäjän ajamassa asiassa, myös oikeudenkäyntiä varten:

- Seksuaalirikosta koskevassa asiassa (RL 20 luku), jollei sitä erityisestä syystä pidetä tarpeettomana.
- Henkeen ja terveyteen kohdistuvissa rikoksissa (RL 21 luku 1–6 ja 6 a §), jos sitä asianomistajan ja rikoksesta epäillyn välinen suhde huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Tämä oikeus on arvioitava silloin, kun epäilty rikos on tappo, murha, surma, lapsensurma, pahoinpitely tai törkeä pahoinpitely tai näiden rikosten yritys. Samoin tämä oikeus on arvioitava, kun kysymys on törkeän henkeen tai terveyteen kohdistuvan rikoksen valmistelusta.
- Henkeen, terveyteen tai vapauteen kohdistuvaa rikosta koskevassa asiassa, jos sitä rikoksen vakavuus, asianomistajan henkilökohtaiset olosuhteet ja muut seikat huomioon ottaen on pidettävä perusteltuna. Tämä tilanne koskee ensinnäkin rikoslain 21 luvun rikoksia, mutta myös rikoslain 25 ja 31 luvuissa säänneltyjä rikostyyppisiä. Rikoslain 25 luvusta voidaan mainita esimerkkinä panttivangin ottaminen. (HE 141/2012 vp s. 29).

Näissä rikostyypeissä poliisin tulisi esitutkinnassa erityisesti huolehtia siitä, että asianomistajalla on jo esitutkinnan aikana oikeudenkäyntiavustaja käytettävissään.

Oikeudenkäyntiavustajan määrääminen ei ole mahdollista ROL:n perusteella, jos käsillä oleva tilanne on säännöksissä mainittujen tilanteiden ulkopuolella. Silloinkin asianomistajalla on mahdollisuus saada oikeudenkäyntiavustaja esimerkiksi oikeusturvaetuuden myötä, jos vakuutuksen ehdot sen mahdollistavat. Lisäksi asianomistaja voi olla oikeutettu oikeusapuun, jos hänen tulonsa ja varallisuutensa eivät estä oikeusavun saamista.

2.4 Asianomistajan tukeminen

Asianomistaja voi saada tukea rikosasiassa monin eri tavoin. Näitä tahoja ovat ROL -tukihenkilö, kuulusteltavaa tukeva henkilö ja RIKU -tukihenkilö (Rikosuhripäivystyksen tukihenkilö). ROL -tukihenkilön asianomistaja on oikeutettu ROL -tukihenkilöön samoissa tilanteissa kuin edellä on käsitelty asianomistajan oikeutta saada rikosasiaan oikeudenkäyntiavustaja. Tällaisella tukihenkilöllä tulee olla riittävä pätevyys ja hän voi saada pyynnöstä valtion varoista palkkion toimenpiteistään.

Kuulusteltavaa tukeva henkilö määrittyy esitutkintalain 7 luvun 12 §:n mukaan. Tämän henkilön läsnäolon tutkija voi pyynnöstä sallia, jos se ei *vaikeuta rikoksen selvittämistä*. *Tässä tilanteessa on kysymys muusta kuin asianomistajalle määrätystä ROL -tukihenkilöstä. Kuulusteltavaa tukevalle henkilölle ei makseta palkkiota valtion varoista.*

RIKU -tukihenkilö on käytännössä yleisin ja helpoin tapa saada kuulusteluihin tukihenkilö. Kysymys on edellä mainitusta kuulusteltavaa tukevasta henkilöstä, jolle ei ole annettu ROL -tukihenkilön määräystä. RIKU -tukihenkilölle ei myöskään makseta valtion varoista palkkiota.

2.5 Edunvalvojan määrääminen esitutinnan aikana

Lapsen ollessa asianosaisena voi eräissä tilanteissa olla välttämätöntä arvioida edunvalvojan määräämisen tarvetta huoltajan sijaan käyttämään puhevaltaa lapsen puolesta. Esitutkintalain 4 luvun 8 §:n 1 momentin mukaan tuomioistuimen on määrättävä alle 18 -vuotiaalle asianosaiselle esitutkintaa varten edunvalvoja, jos on perusteltua syytä olettaa, että huoltaja, edunvalvoja tai muu laillinen edustaja ei voi puolueettomasti valvoa asianosaisen etua asiassa ja jos edunvalvojan määrääminen ei ole selvästi tarpeetonta.

Tutkinnanjohtajan on tarvittaessa tehtävä tuomioistuimelle hakemus edunvalvojan määräämisestä. Edunvalvojan määräys on voimassa sen rikosasian käsittelyn loppuun asti, jonka esitutkintaa varten määräys on annettu. Edunvalvojamääräys on rikoskohtainen. Uuden määräyksen hakeminen ja antaminen on tarpeen, mikäli asiassa ilmenee uusia rikoksia, joita on syytä epäillä.

Edunvalvojan määrääminen on ajankohtainen silloin, kun lapsen puhevaltaa normaalisti käyttävä taho ei voi asiassa puhevaltaa käyttää intressiristiriidan vuoksi. Tällainen tilanne on käsillä, kun epäiltynä on lapsen huoltaja, lapselle ja/tai huoltajalle läheinen henkilö. Samalla tavalla edunvalvojan määrääminen on välttämätöntä, jos huoltaja ei muusta syystä pysty puolueettomasti käyttämään puhevaltaa lapsen puolesta.

Lapsen edunvalvojana toimivan tulee kyetä tuomaan lapsen ääni rikosprosessiin kuuluville. Erityisesti esitutinnan aikana, kun lapsen kuuleminen tallenteelle tapahtuu, lastensuojelutaustainen edunvalvoja pystyy tuomaan lapsen äänen koulutustaustansa ja kokemuksensa myötä paremmin kuuluvaksi prosessissa. Rikosasian edunvalvoja hankkii lapselle parhaan mahdollisen oikeudenkäyntiavustajan ja tekee yhteistyötä hänen kanssaan.

Sosiaalitaustaisen edunvalvojan hankkiminen lapselle rikosasiaan on helpointa paikallista koordinoitua hyväksi käyttäen. Tällöin rikoksen osalta otetaan yhteyttä edunvalvonnan koordinaattoriin, jonka kautta rikosasiaan saadaan paras mahdollinen edunvalvoja. Mikäli paikallisesti ei tällaista koordinoitua ole käytettävissä, käytettävissä olevat sosiaalitaustaiset henkilöt edunvalvojan määräämiseksi tulisi selvittää, että suostumuksen hankkiminen käsillä olevaan asiaan olisi käytännössä mahdollista.

Poliisi hankkii rikosasiaan haettavalta sosiaalitaustaiselta edunvalvojaehdokkaalta suostumuksen tulla määrätyksi käsillä olevaan rikosasiaan. Edunvalvoja haetaan mahdollisimman varhaisessa vaiheessa ja viimeistään ennen lapsen kuulemistä. Lisäksi edunvalvojan hakeminen kannattaa ajoittaa niin, että edunvalvoja huolehtii lapsen tuomisesta kuulemiseen.

Itse rikosasiasta edunvalvojaksi ehdotettavalle ei suostumusta tiedusteltaessa kerrota enempää kuin on välttämätöntä, että edunvalvontaan suostumusta harkitseva henkilö voi arvioida mahdollista esteellisyyttään toimia asiassa edunvalvojana. Mikäli esteellisyyttä ei ole, poliisi pyytää edunvalvojaksi haettavaa henkilöä toimittamaan kirjallisesti

suostumuksen käsillä olevaan rikosasiaan. Suostumukseen merkitään näkyville, mistä rikosasiasta ja kenen asianomistajan edunvalvonnasta on kysymys. Lisäksi poliisi ilmoittaa edunvalvojaksi määrättävälle, mikäli rikosasiassa on rajoitteita puhua asiasta lapsen vanhemmille. Mikäli edunvalvojaksi suostumustaan antava taho ei oma-aloitteisesti ilmoita, aikooko hän hankkia määräyksen saamisen jälkeen asiaomistajalle oikeudenkäyntiavustajan, tätä tiedustellaan edunvalvojaksi haettavalta henkilöltä.

Oikeusavustaja on usein hoitanut myös edunvalvojan tehtävät toimien samanaikaisesti kahdessa eri tehtävässä. Oikeusavustajan ja edunvalvojan tehtävässä on kuitenkin eroavaisuuksia. Oikeusavustaja on sidottu päämiehensä tahtoon, mutta edunvalvoja ei. Henkilöä koskevassa asiassa edunvalvojalla on itsenäinen puhevalta alle 15 -vuotiaan lapsen ja rinnakkainen puhevalta 15 - 18 vuotiaan lapsen kanssa. Edunvalvojan (määrätty huoltajan sijasta) lähtökohtana on lapsen etu. Edunvalvonnassa keskeistä on lapsen mielipiteen selvittäminen, lapsen edun arviointi sekä työskentely lapsen kanssa. Oikeusavustajan tehtävässä on keskeistä varmistaa, että lapsen juridiset edut ja lapselle kuuluvat korvaukset tulevat toteutumaan. Lapsen oikeuksien toteutumisen kannalta, lapselle on tärkeää hakea erillinen, taustaltaan lastensuojelukoulutuksen omaava edunvalvoja rikosasiaan. Erityisesti tämä tulee esiin toimeksiantoa koskevia neuvotteluja tehtäessä. Silloin päätetään esitettävistä vaatimuksista sekä siitä haetaanko käräjäoikeuden ratkaisuun muutosta.

Edunvalvojan ja oikeusavustajan yhteistyömallia kutsutaan Tandem -malliksi. Lastensuojelun edunvalvoja hoitaa lapsen edunvalvojan tehtävät sekä käyttää lapsen puhevaltaa huoltajan sijaan. Lapselle erikseen määrätty oikeudenkäyntiavustaja vastaa rikosasian oikeudelliseen hoitamiseen liittyvistä tehtävistä. Edunvalvonta on näin erotettu oikeudenkäyntiavustajan tehtävistä. Tandem -mallissa korostuu edunvalvojan ja avustajan keskinäinen yhteistyö.

2.6 Asianomistajan suojelutarve

Asianomistajan oikeudet määritetään uhridirektiivissä¹. Uhridirektiivin myötä kansallista lainsäädäntöä on muutettu vastaamaan direktiivin vaatimuksia. Asiakokonaisuus on huomioitu myös esitutkintalaissa. Asianomistajalla on esimerkiksi oikeus saada vahvistus rikosilmoituksen vastaan ottamisesta (ETL 3:1) sekä halutessaan saada yhteystietonsa välitettäväksi tukipalvelujen tarjoajalle (ETL 4:10).

Lisäksi uhridirektiivin myötä asianomistajan asema parantui suojelutarpeen määrittämistä ja erityistoimenpiteiden toteuttamista koskevien velvoitteiden myötä. Näitä erityistoimenpiteitä on sekä esitutkinnassa että oikeudenkäynnissä. Asianomistajan suojelutarpeen arviointimenettelyn käsikirja ohjeistaa suojelutarpeen arviointia yksityiskohtaisesti. Käsikirja on osa esitutkintapöytäkirjan laadintaohjetta ja se on saatavilla myös verkkosivulta:

<http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/75016>.

¹ Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiivi 2012/29/EU rikoksen uhrien oikeuksia, tukea ja suojelua koskevista vähimmäisvaatimuksista sekä neuvoston puitepäätöksen 2001/220/YOS korvaamisesta.

Käsikirjan sisältö on johdonmukainen kameleon -lomakkeeseen *Asianomistajan henkilökohtainen arviointi erityisen suojelutarpeen määrittämiseksi* nähden. Jokaisen asianomistajan kuulustelussa tehdään uhrin suojelutarpeen arviointi; sen toteuttaminen voi olla lyhyt (kuulustelulomakkeen valinta) tai suojelutarpeen määrittämistä koskevan lomakkeen huolellinen täyttäminen. Suojelutarpeen määrä ja laatu muodostuu eri asioiden yhteissummana.

Mikäli kuulusteltaessa ei ilmene mitään lomakkeessa mainituista tilanteista, kuulustelulomakkeeseen tehdään merkintä, ettei ole ilmennyt tarvetta asianomistajan suojelutarpeen perusteelliselle määrittämiselle (lyhyt malli).

Mikäli lomakkeelle on kuulustelun myötä tullut yksikin merkintä, kysymys on laajemman suojelutarpeen määrittämisestä. Silloin asianomistajan kuulustelulomakkeeseen tehdään merkintä laajemman selvityksen tekemisestä erillisellä arviointilomakkeella. Missään tilanteessa lomakkeen täyttämisen arviointia ei tehdä ilman lomaketta, vaan tilannetta arvioidaan koko kuulustelun ajan.

Joissakin tilanteissa on jo ennakolta tiedossa, että erityistoimenpiteet ovat tarpeen. Näin on esimerkiksi silloin, kun asianomistajana on alle 18 -vuotias. Sen sijaan tilanteessa, jossa tällaista etukäteisvarmuutta selvityksen tekemisestä ei ole, kuulustelun aikana merkintöjen tekeminen on tarpeen. Tällöin tarkoitetaan merkintöjä, joilla on merkitystä rikosasian tunnusmerkistön täyttymisessä tai rikosasian käsittelyssä. Arviointi tehdään jokaisen asianomistajan kuulustelun yhteydessä.

Eri tilanteita koskeva asia merkitään, jos sellainen rikokseen nähden ilmenee. Näitä erilaisia arvioitavia asioita ovat asianomistajaan liittyen hänen henkilökohtaiset olonsa ja henkilökohtaiset ominaisuudet. Epäillyn rikoksen laatuun liittyviä arvioitavia asioita ovat rikoksen teko-olosuhteita tai seurauksia sekä rikostyyppiä koskevat seikat. Esimerkiksi asianomistajan suhde epäiltyyn voi olla esimerkiksi läheissuhde, taloudellinen riippuvuussuhde tai hoidollinen suhde. Jos tällainen tilanne on käsillä, lomakkeeseen tehdään merkintä. Edelleen esimerkiksi rikostyyppinä lähisuhdeväkivalta ja asianomistajana on alle 18 -vuotias henkilö edellyttää jo kahden merkinnän tekemistä lomakkeeseen. Näihin eri tilanteisiin voi tutustua Asianomistajan suojelutarpeen arviointimenettely -käsikirjasta yksityiskohtaisesti.

Lomakkeen avonaisiin kohtiin tietoja laitettaessa tulee muistaa, että lomake on lähtökohtaisesti asianosaisjulkisuuden piirissä. Mikäli asianosaisjulkisuutta halutaan rajoittaa, se edellyttää erillistä päätöstä asiassa. Asianosaisjulkisuuden rajoittaminen on tarpeen silloin, kun lomakkeessa on tietoja, joiden osalta asianomistajan suojaaminen on tarpeen. Muutoin lomakkeen täyttämisen yksityiskohtiin tulee tutustua käsikirjasta yksityiskohtaisesti.

Asianomistajan suojelutarpeen edellyttäessä erityisiä toimenpiteitä, toimitaan tilanteen edellyttämällä tavalla. Tavallisimmat esitutkinnassa tehtävät erityistoimenpiteet ovat saman henkilön tai samojen henkilöiden toimittamat kuulustelut. Tällöin asianomistaja kokee, että hänen asiansa on

huomioitu, eikä hänen tarvitse kertoa tapahtumien yksityiskohtia yhä uudelleen. Mikäli jossakin pakottavassa tilanteessa kuulustelijaa joudutaan vaihtamaan, kuulustelijan tulee tutustua aikaisempaan kertomukseen asianomistajan turhautumisen välttämiseksi. Toinen tyypillinen erityistoimenpide on asianomistajan kuulustelun tallentaminen todisteena käytettäväksi. Tällöin asianomistajaa ei kuulla käräjäoikeudessa henkilökohtaisesti lainkaan, vaan hänen kertomuksensa katsotaan tallenteelta. Tämän edellytyksenä on, että epäillylle on varattu asianmukainen mahdollisuus tutustua tallenteeseen ja esittää asianomistajalle kysymyksiä.

Tuomioistuinkäsittelyä silmällä pitäen voidaan ehdottaa erilaisia erityistoimenpiteitä. Näitä ovat kuuleminen eri tavoin siten, ettei asianomistaja joudu kohtaamaan syytettyä salissa asiaa käsiteltäessä. Asianomistajan näkökulmasta hänen oikeuksiaan parantaa pyyntö asian toimittamisesta yleisön läsnä olematta, asiakirjojen salaamisesta oikeudenkäynnin julkisuuslain perusteella ja asianomistajan henkilöllisyyden salaaminen.

Päinvastoin kuin esitutkinnassa, rikosasiat ovat oikeudenkäynnissä lähtökohtaisesti julkisia, ellei käsittelyn alussa esitetä perusteltua pyyntöä päinvastaisesta menettelystä. Jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa. Perustuslain 21 §:n 2 momentin mukaan käsittelyn julkisuus samoin kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet turvataan lailla. Näiden oikeuksien toteutumisessa on kysymys ihmisoikeussopimuksessa (myöhemmin EIS) määritellyn oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumisesta. EIS 6 artiklan mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. Oikeudenkäynnin julkisuudessa on siis kysymys asianosaisen oikeudesta julkiseen oikeudenkäyntiin eikä yleisöjulkisuuden perusteella vaadittavasta oikeudesta. Artiklassa todetaan erityisesti yleisöjulkisuuden rajaamisen olevan mahdollista. Sen mukaan päätös on annettava julkisesti, mutta lehdistöltä ja yleisöltä voidaan kieltää pääsy koko oikeudenkäyntiin tai osaan siitä demokraattisen yhteiskunnan moraalin, yleisen järjestyksen tai kansallisen turvallisuuden vuoksi nuorten henkilöiden etujen tai osapuolten yksityiselämän suojaamisen niin vaatiessa, tai siinä määrin kuin tuomioistuin harkitsee ehdottoman välttämättömäksi erityisolosuhteissa, joissa julkisuus loukkaisi oikeudenmukaisuutta.

Asianomistajan näkemys suojelutarpeen erityistoimenpiteistä on yleensä hyvin pitkälle ratkaiseva, ehdotetaanko erityistoimenpiteitä. Kysymys on asianomistajan subjektiivisesta näkemyksestä, miten hän kokee rikosprosessin menettelynä. Tutkinnanjohtaja keskustelee syyttäjän kanssa ehdotetuista erityistoimista. Asianomistajalle ei voida luvata, että oikeudenkäynnissä nämä toimenpiteet toteutuvat. Tuomioistuin ratkaisee, mihin toimenpiteisiin uhrin suojelutarpeen toteuttamiseksi oikeudenkäynnissä ryhdytään.

3 Auttavat tahot

Rikosuhripäivystyksen (RIKU) perustehtävä on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasian todistajan asemaa muun muassa tuottamalla matalan kynnyksen tuki- ja neuvontapalveluita. Poliisi voi välittää rikoksen uhrin ja rikosasian todistajan henkilötiedot näiden suostumuksella RIKU:lle tai muulle apua tarjoavalle taholle. Tietoa RIKU:n toiminnasta löytyy osoitteesta www.riku.fi.

Poliisin verkkosivuilta, www.poliisi.fi (Rikokset_Rikoksen uhrin_Auttavia tahoja) löytyy kattavasti tietoa apua tarjoavista tahoista, jotka poliisiin tulee huomioida aktiivisesti toiminnassaan.

RIKU voi auttaa ja opastaa monissa rikokseen liittyvissä käytännön asioissa, jos joku on rikoksen uhri tai epäilee olevansa rikoksen uhri. Yhtä lailla RIKU auttaa jos jonkun läheinen on joutunut rikoksen uhriksi, on todistajana rikosasiassa, jonkun asiakas on joutunut rikoksen uhriksi, joku haluaa kohtaamaansa rikokseen liittyviä neuvoja tai keskusteluapua. RIKU auttaa myös silloin kun ammattilainen (myös poliisi) tai vapaaehtoistyöntekijänä tarvitsee neuvontaa asiakkaansa asiassa tai muutoin yleisellä tasolla.

RIKU:n tukipalvelut perustuvat ammatillisesti ohjattuun vapaaehtoistoimintaan ja RIKU on sitoutunut noudattamaan vapaaehtoisen puhelin- ja verkkoauttamisen eettisiä periaatteita. Tämä tarkoittaa muun muassa sitä, että RIKU mahdollistaa luottamuksellisen keskustelun myös nimettömänä.

3.1 Tukihenkilön (RIKU -tukihenkilö, ROL -tukihenkilö, kuulusteltavaa tukeva henkilö) henkilötietojen kirjaaminen esitutkinnassa

Tässä yhteydessä kuulusteltavaa tukevalla henkilöllä tarkoitetaan RIKU -tukihenkilöä, ROL -tukihenkilöä ja kuulusteltavaa tukevaa henkilöä. Henkilöt ovat usein mukana rikosilmoitusta tehtäessä ja esitutkinnan aikana. Turvallisuussyistä he esiintyvät vain etunimellään tukiessaan rikoksen kohteeksi joutuneita. Tuettava asiakaskaan ei tiedä muita henkilötietoja kuin etunimen. Auttavan tahon edustajan henkilötietoja ei kirjata kuulustelupöytäkirjaan. Menettelyllä estetään henkilötietojen välittyminen asianomistajalle, epäillylle ja muille henkilöille. Esitutkinnassa henkilötietojen sijaan kirjataan läsnä olleen yksilöivä numero tai muu vastaava merkintä kuulustelulomakkeen kohtaan ”Muut kuulustelussa läsnä olevat”. Henkilötiedot kirjataan tutkintapäiväkirjaan, jota ei liitetä esitutkintapöytäkirjaan. Näin voidaan varmistaa mahdollisesti myöhemmin tapahtuva viranomaisten yhteydenotto. Rikosuhripäivystyksen toimijoilla on kortti, josta viranomaisen voi kirjata nimen ja yhteystiedot omiin dokumentteihin. Muiden auttavien tahojen henkilöiden osalta sovelletaan ohjetta.

3.2 Suostumus auttavien tahojen toimiin

Poliisiin tulee toimia tietyllä tavalla ohjattaessa henkilöä ja välittäessään hänen tietojaan auttaville tahoille. Poliisiin tulee ottaa ohjattavalta ja siltä, jonka tietoja välitetään asiaan liittyvä ohjattavan henkilökohtainen

suostumus ja kirjata suostumus sekä asiaan liittyviin asiakirjoihin. Kirjaukset tulee tehdä myös siitä, että henkilöä on opastettu auttavista tahoista, vaikka tämä ei suostumusta antaisikaan.

Poliisilaitosten tulee yhdessä paikallisten toimijoiden kanssa järjestää asiaan liittyvät käytänteet paikallisesti niin, että jokainen suostumus toteutuu ja varmistuu sekä kirjautuu asianmukaisesti.

4 Rikosasioiden sovittelu

Suomessa sovittelupalvelua johtaa, ohjaa ja valvoo valtakunnallisesti Sosiaali- ja terveysministeriö (STM). Rikos- ja riita-asioiden sovittelusta säädetään laissa rikosasioiden ja eräiden riita-asioiden sovittelusta (1015/2005). Sovittelupalveluiden valtakunnallinen koordinointi ja kehittäminen sekä tilastointi on sijoitettu Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Valtion palvelut osastolle.

Rikosasioiden sovittelu on oikeusjärjestelmälle rinnakkainen tai sitä täydentävä menettelytapa rikoksiin liittyvien kysymysten ratkaisemiseksi. Sovittelu on rikoksen asianosaisille maksuton palvelu, jossa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille järjestetään mahdollisuus puolueettoman sovittelijan välityksellä kohdata toisensa luottamuksellisesti, käsitellä rikoksesta sen uhrille aiheutuneita henkisiä ja aineellisia haittoja sekä pyrkiä omatoimisesti sopimaan toimenpiteistä niiden hyvittämisiksi.

Sovittelupalveluita on tarjolla kaikkialla Suomessa ja niitä tuottavat sovittelutoimistot alueittain. Sovittelutoimistojen yhteystiedot ja sovittelua käsittelevä esite sekä muuta sovitteluun liittyvää aineistoa löytyy verkkosivuilta www.thl.fi/sovittelu.

Sovittelussa tekijä saa mahdollisuuden ottaa vastuun teoistaan ja sen seurauksista. Sovittelussa voidaan käsitellä rikoksia, joiden arvioidaan soveltuvan sovitteluvaihtoehtoksi. Asian käsittely tai ratkaisu poliisi- tai syyttäväviranomaisessa taikka tuomioistuimessa eivät estä sovittelua. Mikäli osapuolet pääsevät sovittelussa sovintoon, laaditaan sopimusasiakirja. Sovittelulla voi olla merkitystä asian käsittelylle poliisi- tai syyttäväviranomaisessa taikka rangaistuksen määräämiselle tuomioistuimessa.

Sovittelun kautta on mahdollista saattaa asianosaiset myös sellaisen avun piiriin, mitä rikosprosessi ei pysty asianosaisille tarjoamaan. Erityisesti asianomistajalle voi olla tärkeää saada keskustella luottamuksellisesti epäillyn kanssa. Vaikka asianomistajalla on rikosprosessin kautta mahdollisuus saada vahingonkorvauksen muodossa hyvitys häntä koskevan loukkauksen osalta, sovittelun kautta saatetaan päästä tilanteeseen, että hyvitys toteutuu myös henkisellä tasolla. Rahallinen korvaus ei useinkaan pysty hyvittämään sitä loukkausta, minkä rikos asianomistajalle on aiheuttanut mielipahan ja muulla tavoin ilmenevässä muodossa. Näissä tilanteissa asianosaisten kohtaaminen sovinnollisessa ja luottamuksellisessa ympäristössä saattaa lopputulokseltaan olla huomattavasti parempi kuin pelkän rikosprosessin lopputulos.

Poliisilain yleisten periaatteiden mukaan poliisi pyrkii toiminnassaan edistämään sovinnollisuutta asianosaisten kesken. Rikostutinnan objektiivisuusperiaatteesta johtuen poliisi ei kuitenkaan voi virassaan toimia varsinaisena sovittelijana.

4.1 Sovittelussa käsiteltävät asiat

Harkittaessa rikosasian soveltuvuutta sovitteluun otetaan kokonaisuutena huomioon rikoksen laatu ja tekotapa, rikoksesta epäillyn ja uhrin keskinäinen suhde sekä muut rikokseen liittyvät seikat. Soviteltavaksi ei saa ottaa ilman erityistä syytä alaikäiseen kohdistunutta rikosta, jos uhrilla rikoksen laadun tai ikänsä vuoksi on erityinen suojan tarve. Jos rikosta ei voida sovittaa, ei siihen liittyvää vahingonkorvausasiaakaan saa sovittaa.

Erityisen hyvin sovitteluun katsotaan soveltuvat:

- asianomistajarikokset ja laadultaan niitä lähellä olevat rikokset,
- sellaiset virallisen syytteen alaiset rikokset, joista poliisi jättäisi esitutinnan toimittamatta tai syyttäjä syytteen nostamatta vähäisyysperusteella sekä
- nuorten tekemät rikokset.

Mitään rikostyyppiä ei ole laissa rajattu sovittelun ulkopuolelle. Lain esitöissä on kuitenkin mainittu, että lapseen kohdistuvia seksuaalirikoksia ei tulisi pääsääntöisesti ollenkaan ottaa soviteltavaksi ja lähisuhdeväkivaltaa sisältävien rikosten sovitteluun tulisi suhtautua pidättyvästi.

Lähisuhdeväkivaltarikoksissa vain viranomaisilla on mahdollisuus tehdä sovittelualoite. Perusteena on, että asiaan voi liittyä riski uhrin painostamiseksi antamaan suostumuksensa sovittelumenettelyn käynnistämiseen. Lisäksi kokonaiskuvan muodostamiseksi on tärkeää, että lähisuhdeväkivaltatapaukset tulevat kattavasti viranomaisten tietoon.

Lähisuhdeväkivallan sovittelusta on myös myönteisiä kokemuksia, joten edellytysten täytyessä yksittäisten lähisuhdeväkivaltatapauksen sovitteluun ohjaamiselle ei ole estettä. Lähisuhdeväkivaltatapauksissa sovittelun kautta osapuolet voivat päästä sellaisen avun piiriin, mitä rikosprosessi ei pysty tarjoamaan.

Seksuaali- ja väkivaltarikosten sovittelussa ylipäätään, vakavien ja törkeiden rikosten sekä toistuneiden rikosten sovittelussa on käytettävä erityistä harkintaa. Tällöin tulee ensisijaisesti ottaa huomioon asianomistajan etua edistävä näkökulma ja se, voidaanko sovittelulla turvata esimerkiksi perheen, muun läheisen ja etenkin lapsen kokonaisetua.

Sovittelun mahdollisuutta voidaan siis selvittää myös lähisuhdeväkivallan osalta sekä ristiriitatilanteissa ja vastakkainasetteluissa, joiden taustalla voi olla muun muassa kulttuuriin, uskontoon, ääriajatteluun tai erilaisiin vähemmistöryhmiin liittyvät kysymykset. Näissä herkissä ja sensitiivisissä asioissa sovittelulla ja laaja-alaisella moniviranomaisyhteistyöllä sekä vuoropuhelun edistämällä voidaan edistää myös yhteisöjen ja yksilöiden keskinäistä ymmärrystä ja sovinnollisuutta. Näissä tilanteissa sovittelu

saattaa antaa paremmat edellytykset esimerkiksi vastakkainasettelun (polarisaatio) ehkäisemiselle kuin pelkkä rikosprosessi.

4.2 Sovittelualoitteen tekeminen ja sovittelusta opastaminen

Sovittelualoitteen voi tehdä rikoksesta epäilty, rikoksen uhri, poliisi ja syyttäjä taikka muu viranomainen. Aloitteen voi tehdä myös alaikäisen henkilön huoltaja, määrätty edunvalvoja tai muu laillinen edustaja taikka vajaavaltaisen täysi-ikäisen henkilön edunvalvoja.

Jos kyseessä on väkivaltaa sisältävä rikos, joka on kohdistunut rikoksesta epäillyn puolisoon, lapseen, vanhempaan tai muuhun heihin rinnastettavaan läheiseen, vain poliisilla ja syyttäjällä on oikeus tehdä aloite sovitteluun ryhtymisestä. Tätä aloiteoikeutta arvioitaessa on otettava huomioon myös lapsen puolesta puhevaltaa käyttävä taho. Arvioinnissa tärkeää on, onko tämä taho lapsen edun näkökulmasta puolueeton taho ja riittävästi lapsen näkökulman huomioon ottava.

Sosiaaliviranomaisilla ei kyseistä aloiteoikeutta ole, mutta ennen sovittelualoitteen tekemistä poliisin ja syyttäjän on tarkoituksenmukaista olla yhteydessä sosiaaliviranomaisiin tilanteen kokonaiskuvan selvittämiseksi.

Arvioidessaan käsiteltävänä olevan asian soveltuvan sovitteluun poliisin tai syyttäjän tulee opastaa rikoksesta epäillylle ja rikoksen uhrille sovittelumahdollisuudesta ja ohjata heidät sovitteluun. Tieto sovittelumahdollisuudesta tulee antaa myös alaikäisen henkilön huoltajalle, määrätylle edunvalvojalle tai muulle lailliselle edustajalle ja täysi-ikäisen vajaavaltaisen henkilön edunvalvojalle.

Palveluperiaatteen mukaisesti poliisi voi opastaa sovittelumahdollisuudesta myös sellaisissa tapauksissa, joissa poliisi ei itse, esimerkiksi rikoksen vakavuuden vuoksi, ohjaa asiaa sovitteluun.

Sovittelua koskeva aloite tehdään siihen sovittelutoimistoon, jonka alueella joku tapahtuman osapuolista asuu, ja jossa sovittelu voidaan toteuttaa osapuolten olosuhteet huomioiden joustavasti. Aloite voidaan tehdä myös siihen sovittelutoimistoon, jonka alueella rikos on tapahtunut. Asia voidaan ohjata sovitteluun heti esitutkinnan alussa tai sen aikana. Tarkoituksenmukaisinta on ohjata asia sovitteluun mahdollisimman varhaisessa vaiheessa.

Tutkinnanjohtajan tulee varmistaa, ettei sovittelusta aiheudu haittaa rikoksen selvittämislle.

Poliisilaitosten tulee sopia paikallisesti sovittelutoimiston ja syyttäjän kanssa sovitteluprosessien käytänteistä.

4.3 Suostumus sovitteluun

Sovittelu voidaan toteuttaa vain sellaisten osapuolten kesken, jotka ovat henkilökohtaisesti ja vapaaehtoisesti ilmaisseet suostuvansa sovitteluun ja

jotka pystyvät ymmärtämään sovittelun sekä siinä tehtävien ratkaisujen merkityksen.

Poliisin esitutkimateriaali voidaan toimittaa sovittelutoimistoon vain osapuolten suostumuksella. Tästä syystä on tarkoituksenmukaista pyytää jo esitutinnan alussa tai yhteydessä osapuolilta suostumus asiakirjojen lähettämiseen sovittelutoimistoon. Poliisi kirjaa suostumusta koskevat tiedot asiakirjoihin ja tietojärjestelmiin sekä mahdolliseen poliisin ja sovittelutoimiston yhteistyöomakkeelle. Kirjaukset tulee tehdä ohjauksesta vaikka suostumusta ei annettaisi. Lisäksi tulee huolehtia salassapitoon liittyvistä asioista ja leimuksista, kun asiakirjat annetaan asianosaisille tai toimitetaan sovittelutoimistoon.

Ennen kuin osapuoli antaa suostumuksensa sovitteluun, hänelle tulee selvittää hänen sovitteluun liittyvät oikeutensa ja asemansa sovittelussa. Osapuolella on oikeus peruuttaa suostumuksensa milloin tahansa sovittelun aikana.

Poliisilaitosten tulee yhdessä paikallisten sovittelupalveluita tuottavien tahojen kanssa sopia sovitteluun liittyvistä toiminnoista ja käytännöistä sekä varmistaa ne vuosittain. Erityistä huomiota tulee kiinnittää siihen, että jokainen sovitteluasia ja siihen liittyvä suostumus toteutuu ja varmistuu asian osapuolille ymmärrettävästi. Lisäksi tulee varmistaa, että asiaan kuuluvista toimenpiteistä ja suostumuksista tehdään asianmukaiset merkinnät ja kirjaukset sekä tallennukset asiakirjoihin ja tietojärjestelmiin.

4.4 Sovittelu ja ennalta estävä toiminta

Poliisihallitus kannustaa edistämään ja kehittämään myös ennalta estävää sovittelua. Tällä tarkoitetaan asioita, joissa esimerkiksi nuoret oireilevat häiriökäyttäytymisellä tai kyse on koulukiusaamiseen liittyvistä asioista, orastavasta vihapuheesta, rasismista, ääriajattelusta tai muusta epäasiallisesta käytöksestä, mikä voi tapahtua henkilökohtaisessa kanssakäymisessä tai vuorovaikutuksena vaikkapa sosiaalisessa mediassa, niin että minkään rikoksen tunnusmerkistö ei ole vielä täyttynyt. Oheisiin asioihin puuttuminen moniviranomaisyhteistyössä ennalta estävin toimin voi sisältää myös sovittelutoimenpiteitä. Näin voidaan konkreettisesti ennalta estää rikoksia ja edistää yhteisöjen ja yksilöiden välistä sovinnollisuutta sovittelun keinoin.

4.5 Sovittelu ja suppeassa esitutkinnassa ja sakkomenettelyssä käsiteltävät asiat

Mikäli sakkomenettelyssä käsiteltävän rikoksen arvioidaan soveltuvan sovitteluun, poliisin on aina opastettava rikoksen osapuolia sovittelumahdollisuudesta. Tämä koskee myös niitä tilanteita, joissa poliisi antaisi epäillylle rikesakko- tai sakkomääräyksen sakkomenettelyssä tai käsitelisi asian muuten suppeassa esitutkinnassa. Sovittelun huomioiminen on erityisesti tarpeen tilanteessa, jossa asianomistajana on yksityinen henkilö ja rikos suppeassa esitutkinnassa tai sakkomenettelyssä käsiteltävä asia.

Mikäli rikoksen arvioidaan soveltuvan sovitteluun ja sen osapuolet ovat alustavasti siihen halukkaita, asiasta kirjataan rikosilmoitus ja se ohjataan

sovitteluun. Arvioitaessa suppeassa esitutkinnassa tai sakkomenettelyssä käsiteltävien rikosten soveltuvuutta sovitteluun on huomioitava, että asianomistajana on usein oikeushenkilö.

Mikäli oikeushenkilö on tietoinen sovittelumahdollisuudesta, mutta antaa kuitenkin poliisille suostumuksen sakkomenettelyn käyttämiseen sakkomenettelyyn soveltuvassa asiassa, niin sakko annetaan sakkomenettelyn edellytysten mukaisesti.

Jos liikenne rikoksen asianomistaja suostuu asian käsittelyyn sakkomenettelyssä, ei sovitteluun ohjaaminen ole pääsääntöisesti tarpeen, koska mainittujen rikosten osalta rangaistussäännösten ensisijainen tarkoitus on yleisen liikenneturvallisuuden suojaaminen.

4.6 Sovittelumenettelystä

Päätöksen sovittelun aloittamisesta tekee sovittelutoimisto. Sovittelutoimisto on toimintayksikkö, joka tuottaa sovittelupalveluja toimialueellaan. Ennen sovittelun aloittamista sovittelutoimisto varmistaa, että asiassa on edellytykset sovittelulle ja arvioi soveltuuko se soviteltavaksi. Sovittelutoimisto nimeää asiaa hoitavat sovittelijat, hankkii osapuolten suostumuksella sovittelua varten tarvittavat asiakirjat, huolehtii mahdollisen tulkin hankkimisesta ja toimittaa salassapitoa koskevien säännösten estämättä poliisille tai syyttäjälle tiedon sovittelun kulusta ja lopputuloksesta.

Mikäli osapuolet ovat jo esitutinnan aikana antaneet suostumuksensa asiakirjojen lähettämiseen sovittelutoimistoon, poliisi voi lähettää esitutkimateriaalin sovittelutoimistoon yhdessä sovittelualoitteen kanssa. Poliisin tulee pyrkiä lähettämään aineisto mahdollisimman varhaisessa vaiheessa, jolla on merkitystä myös kokonaisresurssien kohdentamisen kannalta. Esitutkimateriaali toimitetaan sovittelutoimistoon vain siltä osin kuin se liittyy soviteltavaan asiaan. Esitutkimateriaalin toimittaminen sovittelutoimistolle perustuu siihen, että asianosaisten suostumus materiaalin toimittamiseen on saatu ja kirjattu asianmukaisesti. Näin salassa pidettävän materiaalin toimittaminen kaikkien asianosaisten suostumuksella asiaan nähden ulkopuoliselle taholle on mahdollista. Sovittelutoimistolla on oikeus saada tarvitsemansa asiakirjat maksutta.

Sovittelusta huolehtivat vapaaehtoiset, tähän tehtävään koulutuksen saaneet henkilöt. Sovittelijat auttavat osapuolia löytämään keskenään heitä tyydyttävät ratkaisut rikoksesta sen uhrille aiheutuneiden henkisten ja aineellisten haittojen hyvittämiseksi. Sovittelu toimitetaan yleisön läsnä olematta ja osapuolten tulee osallistua siihen henkilökohtaisesti. Sovittelijat ovat vaitiolovelvollisia sovittelun aikana saamistaan tiedoista. Sovittelutoimiston on keskeytettävä sovittelu, jos osapuoli peruuttaa suostumuksensa tai jos sovittelulle ei muusta syystä ole enää edellytyksiä. Sovittelun päättyessä sovintoon sovittelijat laativat sopimuksen, jonka he ja osapuolet allekirjoittavat. Sopimus toimitetaan sovittelutoimiston kautta poliisille tai syyttäjälle. Osapuolten välinen sopimus ja muut sovittelua koskevat tiedot liitetään esitutkimateriaaliin.

4.7 Sovittelun merkityksestä rikosprosessissa

Sovittelulla voi olla merkitystä asian käsittelylle poliisissa ja syyttäjällä taikka rangaistuksen määräämiselle tuomioistuimessa. Jos asianomistaja peruuttaa sovittelun jälkeen rangaistusvaatimuksensa:

- asianomistajarikoksen tutkinta lopetetaan
- virallisen syytteen alaisen rikoksen esitutkinta voidaan tutkinnanjohtajan päätöksellä jättää toimittamatta tai jo aloitettu esitutkinta lopettaa sellaisen rikoksen johdosta, josta ei ole odotettavissa ankarampaa rangaistusta kuin sakkoa ja jota on kokonaisuutena arvostellen pidettävä ilmeisen vähäisenä
- tutkinnanjohtaja voi sovintoon päättyneen sovittelun perusteella myös tehdä syyttäjälle esityksen esitutinnan rajoittamisesta

Sovinto voi syyteharkinnassa tai tuomioistuimen ratkaistessa asiaa olla perusteena myös:

- syyttämättä jättämiselle,
- rangaistuksen tuomitsematta jättämiselle,
- rangaistuksen lieventämiselle,
- rangaistusasteikon lieventämiselle tai
- rangaistuslajin vaihtamiselle.

Edellä mainitut tilanteet ovat enemmän rikoksesta epäillyn edun mukaisia ratkaisuja. Sovintoon pääseminen on kuitenkin asianomistajan näkökulmasta yleensä rikosprosessia parempi ratkaisu. Asianomistaja saa yleensä varmemmin rahallisen korvauksen hänelle aiheutuneesta vahingosta. Henkilövahinkoasiain neuvottelukunnan suositukset ovat kuitenkin hyvä pohja korvausten arvioimiselle myös sovittelussa. Asianomistajalla olisi oikeus suositusten mukaisiin korvauksiin tuomioistuimessa, joten hän voi vaatia niitä samalla tavalla myös sovittelussa.

Rahallisten korvausten lisäksi sovittelun kautta lisätään yleensä molempien asianosaisten ymmärrystä toistensa tilanteesta. Näin sovittelu saattaa auttaa pääsemään tilanteeseen, että asianomistaja on saanut rahallisen hyvityksen lisäksi hyvitystä muulla tavoin. Tämä voi olla anteeksipyyntö tai ylipäättään tapahtuneen rikoksen pahoittelu. Epäillyn näkökulmasta oman toiminnan aiheuttaman mielipahan ja seuraamusten konkreettinen käsittely saattaa ehkäistä tulevaa samankaltaista toimintaa.

Sovittelumahdollisuudesta opastettaessa ja sovitteluun ohjatessa tulee huolehtia siitä, ettei osapuolille synny virheellistä käsitystä sovittelun merkityksestä. Kukin viranomainen käyttää itsenäisesti harkintavaltaansa sen suhteen, mikä merkitys sovittelulle annetaan. Osapuolten välillä solmittu sovinto ei esimerkiksi johda automaattisesti syyttämättä jättämiseen. Mikäli sovittelussa päädytään sopimukseen korvauksista, sovittelijat laativat asiasta sopimuksen. Sopimuksessa asianosaiset voivat sopia mahdollisesta vahingonkorvauksesta, ja korvausmuotona voi olla esimerkiksi rahakorvaus, työkorvaus tai omaisuuden palauttaminen. Sopimus on sitova, mutta ei täytäntöönpanokelpoinen ilman oikeuden

vahvistusta. Asianosainen voi pyytää sopimuksen vahvistamista täytäntöönpanokelpoiseksi ratkaisuksi joko rikosasian käsittelyn yhteydessä tai erillisellä hakemuksella käräjäoikeudelta.

4.8 Sovittelusta ilmoittaminen

Sovittelutoimisto toimittaa sovittelun päätyttyä poliisille tai syyttäjälle tiedon sovittelun kulusta ja lopputuloksesta. Sovittelutoimisto ilmoittaa myös päätöksestä, jolla se on kieltäytynyt ottamasta asiaa sovitteluun tai keskeyttänyt sovittelun. Poliisi voi ilmoittaa sovittelutoimistolle sovitteluratkaisun merkityksestä tekemiinsä ratkaisuihin paikallisesti sovittavalla tavalla.

5 Rikoksen uhrin ohjaamisen, rikosasioiden sovittelun ja edunvalvonta-asioiden vastuu- ja yhdyshenkilöt poliisilaitoksissa

Poliisihallituksen edustajat toimivat Rikosuhripäivystyksen valtakunnallisessa johtokunnassa ja Sosiaali- ja terveysministeriön sovittelua koskevissa työryhmissä sekä Terveyden- ja hyvinvoinninlaitoksen rikosasioiden sovittelun neuvottelukunnassa.

Uhrin ohjaamiseen ja sovitteluun sekä lapselle määrättävän edunvalvojan määräämiseen liittyvien asioiden toimivuuden varmistamiseksi poliisilaitosten tulee nimetä päällystöön kuuluva uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asioiden vastuu- ja yhdyshenkilö. Nimetyn henkilön lisäksi uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asioiden prosessien toimivuuden varmistaminen tulee huomioida poliisilaitoksen rakenteissa ja luontevasti se voi soveltua esimerkiksi johdettuun ennalta estävään toimintaan. Poliisiammattikorkeakoulu nimeää myös oman vastuu- ja -yhdyshenkilön.

Poliisilaitosten vastuu- ja yhdyshenkilöt vastaavat osaltaan uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asioihin liittyvän työpaikkakoulutuksen toteutumisesta ja siitä, että etenkin kaikilla poliisilaitoksen pidättämiseen oikeutetuilla virkamiehillä on ajantasaiset tiedot uhrin ohjaamiseen ja sovitteluun sekä edunvalvojan määräämiseen liittyvistä asioista ja prosesseista. Poliisilaitosten tulee myös kuvata nämä prosessit ja saattaa ne se henkilöstön tietoon.

Poliisilaitosten vastuu- ja yhdyshenkilöt huolehtivat osaltaan siitä, että uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asiat huomioidaan poliisilaitoksen kaikessa toiminnassa ja siitä, että uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asioihin liittyvä tiedonvaihto ja yhteistyö toteutuvat muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa.

Poliisilaitosten tulee tehdä yhteistyötä kuntien turvallisuussuunnittelusta vastaavien kanssa myös uhrin ohjaamiseen ja sovitteluun sekä edunvalvojan määräämiseen liittyvissä asioissa.

Poliisilaitokset nimeävät Rikosuhripäivystyksen ja sovittelutoiminnan alueellisiin työryhmiin sekä edunvalvonnan koordinaatiotoimintaan ja päällystötason yhdyshenkilöt, joiden tulee tehdä tiivistä yhteistyötä ja ylläpitää jatkuvaa keskustelua toimintojen kehittämiseksi.

6 Rikoksen uhrin ohjaamiseen, rikosasioiden sovitteluun ja edunvalvonta asioihin liittyvät käytänteet muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa sekä asioihin liittyvä ohjeistus

Poliisin ja syyttäjän tulee sopia paikallisesti sovitteluun liittyvistä käytänteistä ja yksittäistapauksissa arvioida asian soveltuvuus sovitteluun yhteistyössä. Poliisilaitosten tulee syyttäjyhteistyön lisäksi tehdä tiivistä yhteistyötä alueensa muiden viranomaisten ja järjestöjen kanssa uhri- ja sovittelu- sekä edunvalvonta-asioihin liittyvistä kysymyksissä ja sopia paikallisesti asioihin liittyvistä vastuista ja käytänteistä, joita tulee tarkastella säännöllisesti. Poliisilaitokset voivat antaa rikoksen uhrin ohjaamiseen ja rikosasioiden sovitteluun sekä edunvalvonta-asioihin liittyen omia paikalliset olosuhteet huomioivia ohjeita, tämän ohjeen ilmaisevia periaatteita täsmentäen.

7 Poliisin henkilöstön työssä jaksaminen ja työnohjaus sekä posttrauma -työpajat

Poliisilaitosten ja poliisin yksiköiden tulee huolehtia henkilöstönsä työhyvinvoinnista ja jaksamisesta, liittyen henkisesti kuormittaviin työtehtäviin ja huomioida asiakokonaisuus myös työterveyshuollon yhteydessä ja järjestää työntekijälle tarvittavaa työnohjausta sekä ohjata tarvittaessa posttrauma -työpajaan tai muun tarvittavan tuen piiriin.

Poliisiylijohtaja

Seppo Kolehmainen

Poliisitarkastaja

Pekka Heikkinen

Asiakirja on sähköisesti allekirjoitettu asianhallintajärjestelmässä. Poliisi 21.10.2019 klo 07:20. Allekirjoituksen oikeellisuuden voi todentaa kirjaamosta.

Jakelu

Poliisilaitokset
Keskusrikospoliisi
Poliisiammattikorkeakoulu

Tiedoksi

Poliisihallituksen yksiköt
Sinetti-ohjekirjasto/Esikunta
poliisi.fi -sivusto
Sisäministeriön poliisiosasto
Oikeusministeriö
Rikosuhripäivystys
Sosiaali- ja terveysministeriö
Terveiden ja hyvinvoinninlaitos
Suojelupoliisi
Ahvenanmaan poliisiviranomainen

